

mégszűnt írói nyelvésztön tudományos buvárlatokon nyugvó elvek fölsőlegescsnek tartásával pusztán magából akar meríteni. Mily könnyű ilyenkor a csalódás, mily könnyen megtörténik ilyenkor, hogy mint számos példán kimutatám, olyasmí születik, a mi az illetőnek eszeágában sem volt, s még ha elvéttve jót alkot is, az is csupán történetesség, esetlegesség, melyben neki magának, az ösztönét vakon követőnek, semmi érdeme.

Ime ez az én álláspontom : nem az egyszerű szavaktól féltem én a magyar nyelvet, mert ezek, még ha hibás képzésűek is, a milyenek minden nyelv irodalmában vannak (mert hisz a nyelvművelés kezdete ezeknél is mindenütt megelőzte az okszerűbb nyelvészetet), sem a nyelv rendszerét sem a népünk ép nyelvérzékét nem támadják meg, hanem féltem az idegent majmoló hibás összetett szóktól ; a szintén ilyen ujdonsült összetett szenvedő ige-alaktól, s oly németes mondat-szerkezetektől, melyek hírlapirodalmunkban csak úgy nyüzsögnek, s melyekből a »Nyelvőr« hazafias szellemű, s alapos tudományosságú munkatársai (napjainkban nincs nagyobb hazafiság, mint a hazáért és nemzetért tanulni) időről-időre dicséretes buzgalommal már eddig is jó csomót mutattak fel kiirtandónak, s e közben volt bátorságuk (nem kis érdem e cultus-világban) némely »nebánt« virágok himporát is felborzolni s vizsgálatauk tárgyává tenni. Féltem továbbá a hibás szó-rendtől, igekötőkkel és igebátározókkal bánni nem tudástól, a mi ma már született magyarok közt is napról napra jobban mutatkozik és aggasztó pusztításokat visz végbe az azelőtt (még csak a 48 előtti korszakban is) teljesen ép volt nyelvérzéken, mely épen innen legvilágosabban láthatólag a művelt osztályban teljes megsemmisüléssel fenyegetődzik. — Az egyszerű szavakra nézve, elvem az : hogy a mennyit csak megtarthatunk, annyit igyekezzünk megtartani, s képzésük gyarlóságánál egyetmást jó lélekkel elnézhetünk, azért én mindazt, a mit csak álláspontomról tekintve menthetőnek találtam, igyekvém megmenteni, minő eszközökkel ? imént példákkal bőven megvilágosítva előadám.

PODHORSZKY LAJOS

MAGYAR-SINAI

NYELVHASONLITÁSA.

BUDENZ JÓZSEF

R. TAGTÖL.

BUDAPEST, 1877.

A M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVKIADÓ-HIVATALA.

(Az Akadémia épületében)

PODHORSZKY L. MAGYAR-SINAI NYELV- HASONLITÁSA.

(Olvastatott a M. Tud. Akadémia 1877. márcz. 12-kén tartott ülésén.)

Tavál ilyenkor (1876. márczius 13-kán) olvasta föl e helyen Podhorszky L. székfoglaló értekezését ily czímmel: »A magyar képzők és ragok megfejtése *sinai* gyökszók által.« A cím sokat ígért, s a hirdetett siker váratlansága meglepett, szinte ámulásba hozott; hiszen azt adta értésünkre, hogy a mit a mi nyelvtudományunk a magyar nyelv és egy hozzá csatlakozó csoport rokon nyelvek körén belül lassan haladó *nyomozó munkával* még csak annyira-mennyire bírt elérni, vagy még nem is ért el mindenképen, azt a tudást megszerezte valaki ugyszólván egy csapással — *fölfödözés* által, kimutatván egy eddig nem sejtett szoros rokonságot a magyar és a sinai nyelv közt; azaz olyan két nyelv közt, melyeknek egyike bír grammatikai alakokkal (képzőkkel és ragokkal), másika meg alakok nélkül szükölködvén csak gyökszókkal bír, de a melyekben az előbbinek az ő alakjai (képzői, ragjai) találhatnák megfejtésüket! Múltán feszült várakozásunk akkori alkalmalomban azonban nem talált kielégítést; az igen halk hangon tartott előadásból nagyon keveset értettünk, s maga az értekezés sem jelent meg mindjárt, sőt még máig is hiába várjuk. Szerencsére Podhorszky úr, nem soká akadémiái fölolvasása után, kiadott egy másik dolgozatot, mely egyenesen a magyar-sinai nyelvrokonság fölmutatását célozza s valamit a képzökről is szól, úgy hogy akár ezt is nézhetjük »*unguis*«-nak, mely a »*leo*« megismerésére szolgál, vagyis alapnak a fentjelzett nagy fontos (vulgo nagyhorderejű) fölfödözés méltatására. E dolgozat, egy könyomatú füzet, ily czímmel: »*Etymologische*

Analyse der magyarischen mit *h* anlautenden Worte nach chinesischtibetanischen Analogien«, szintén beadatott az Akadémiához, véleményadás végett. Ugyanez, a mint hallom, későbbben francia nyelven is jelent meg.

Kíváncsisággal vettem a füzetet kezembe, mely a magyar-sinai rokonság titkát feltárandó vala. De nem kellett sok lapozgatás, hogy már oly furesaságokra akadtam benne, melyek annak tudományos érdemét és számbavehetőségét nagyon kétségessé tették. Azt láttam pl. hogy szerző a m. *hajlam* szónak utórészében *-lam* külön szót lát, mely egy sinai *lum*, s fölött *ó*-sinai *lum* »discussion, debatte, beratung« szóval egyező volna, tehát ignorálja annak a *hajla*-ni igétől való, még pedig tudvalevőleg nem épen régen történt alkotását; vagy láttam pl. azt, hogy szerinte *horogol*-ni »hákeln«, nem hogy a *horog*-nak köszönné eredetét, sinai *ho*, illetőleg koreai *hor*-tól való volna, mely nem is egészen egyező műveletet tesz, t. i. bizonyos himzést (»auf dem felle sticken«); hogy szerző a m. *hasít*, *hasáb* szóknak utórészeiben (*sít*, *sáb*) keresi a »findere, físsus« fogalom kifejezését, mert van egy ily jelentésű tübeti *šagva* és sinai *šao* (»holzscheibe, ruder«), *či* (»spalten«), miszerint az említett magyar szók előrészét *ha* vagy causativ értékűnek (azaz caus. előképzőnek!) vagy akár az utórészszel synonymnek kellene tekinteni, minthogy sinai *ho* ezt is teszi hogy »hauen, spalten.« Ilyenek láttára szörnyülködve kérdeztem, mit várhat a mi nyelvtudományunk a magyar nyelvnek, egy olyan megfejtésétől, mely ennek, t. i. a magyar nyelvnek, világosnál világosabb alakulási tényeit mérőben félreismeri vagy egyáltalában ignorálja? mely annyira érzéketlen a nyelvi alakulás azonos eseteinek követelményei iránt, hogy az egyik egyes esetben (nem bánom akár a leg sikerültebbnek látszó leleményességgel) alkalmaz bizonyos magyarázatot, nem törődve azzal, hogy ugyanily magyarázatnak kell a másik hasonló esetre is illeni (pl. hogy *ha-sít* szerint a *szakít*-nak is *szakít*-ra kell taglalódnia)? Bizony, azt felelték nekem a fölhozott botránnyosságok, az ilyen kézzelfogható tévedésekre képes nyelvészkedéstől a legjobb esetre csak többé kevésbé tetszetes szeszélyes ötleteket várhatunk, de a melyeknek a tudomány semmi hasznát nem veheti. S csakugyan,

miután P. úr dolgozatát telhető egykedvűséggel átnéztem, meg kellett győződnöm, hogy az egészben is elhibázott kísérlet, melylyel tüzetesebben foglalkozni, legalább a nyelvtudomány érdekében, nem éri a fáradságot.

Nem is szólnék most róla a t. Osztály előtt, ha nem nézem, a) hogy a magyar-sinai rokonságról való nézeteit itt az Akadémiában adta elé P. úr, s az előadásnak egyes esillogóbb, szemszűrő részletei könnyen hitelt szerezhettek nekik a kevésbé tájékozott közönségben *); b) hogy a tévedések megbeszélése és bonczolgatása, bár néha restellős munka is, mindig azon haszonnal jár, hogy a helyes eljárás útjait biztosabban kijelöli. S végre igazolnom kell imént kimondott kemény

*) Az akkori ülésről szóló hírtapi tudósítások némelyike egyenesen helyeslő elfogadás hangján szól. Így az »*Ellenőr*« (1876. márcz. 14.): »Mai értekezése is tanuskodott tág nyelvismeretéről. A keleti nyelvekből vett gyökök, képzők csak úgy hemzsegek értékezésében, s világot vetnek a magyar nyelv képzőinek és ragainak származására. Igen sok sinai gyökszót hozott fel, melyből a megfelelő magyar képzők és ragok származtak. Az *ér*, *tén* a magyarban és chinaiban hasonló jelentőségűek. A *ki* viszonyító névmás a sinai nyelvben is. A *ban*, *ott*, *ett* stb. mind hasonló sinai szavaknak felelnek meg. — Még jobban dícséri a »*Hon*«: »A nyelvtudomány egyik főfeladata tudvalevőleg a nyelv egyes elemeinek fölfejtése, kimagyarázása. A magyar nyelvtudomány e tekintetben nem igen sok eredményt mutathat fel. Nyelvészeink általában mindazok, kik az összehasonlító nyelvészetet az ural-altaji nyelvcsaládon gyakorolják, e tudomány megteremtése óta kétségtelenül sikerrel működnek, segédeszközeik azonban, melyek a legközelebbi rokonyelvekre (török-tatár, finn-ugor) szorítkoznak, úgylátszik nem elegendők arra, hogy a mi nyelvtudományunk oda emelkedjék, a hol az árja nyelvek áll. Podhorszky egy nagy lépéssel tovább ment e téren; az ugor nyelvek összehasonlítását ő egy lépéssel lentebb álló nyelvvel kísérlette meg, t. i. a chinai nyelvvel. Ez utóbbi tudvalevőleg az ugynevezett egytagu nyelvek sorába tartozik, melyeknél a ragokat, hajlítást stb. az összetétel pótolja; azt lehet mondani, hogy ott minden rag és képző mint külön szó is existál; a szók aztán természetesen mind megannyi gyökszók, következésképp legkevésbé vannak alávetve az idővel való változásnak, kopásnak, hanem eredeti alakjukat megtartották. Podhorszky a magyar nyelvnek még eddig meg nem fejtett ragait (ilyen pedig nagyon sok van) hasonlította össze a chinai gyökökkel; hogy sikerrel-e, annak megítélése a szak tudósok dolga. — A »*F. Lapok*« csak annyit mond, hogy: »P. tartott székfoglalót, magyar képzők és ragokat fejtegetve chinai gyökszók által. Hogy megfejtette-e, annak megítélése szakfériak dolga.«

ítéletemet, ne hogy valaki benne elhamarkodást vagy arrogans elbizakodást találjon. Engedje meg tehát a t. Osztály, hogy P. társunk magyar-sinai nyelvészkedését taglalva ismeressem, főleg oly szempontból, hogy az ő hibáin a helyes módszeres nyelvhasználat kellékeit mutathassam föl.

I.

Podhorszky úr a magyar nyelv alakjait (képzőit, ragjait) a sinai nyelv szavaival akarja megfejtetni. Ezt akarni is csak úgy akarhatja, ha a sinai nyelvet a magyar nyelv ősrokonának tartja, mely ezzel valamikor csak egy nyelvet tett. Mert különben a magyar képzőkre ragokra fölhasznált szók nem voltak volna a magyarnak is sajátjai, s a magyar azokat kölesön vette volna, olyan nyelvvalaki szükségletek fedezésére, melyeket csak maga a magyar, de nem egyszersmind a sinai érzett volna; ez természetesen bajosan képzelhető absurdum. De P. úr hiszi is erősen a magyar és sinai gyökszók egyezését, vagyis e két nyelvnek rokonságát, azaz eredeti azonosságát, vagy pedig a sinai nyelvnek oly viszonyát különösen a magyarhoz, a milyent már mások is amúgy sejtettek, de bizonyítani nem is iparkodtak, az altaji nyelvekre nézve. In theoria az említett (magyar-sinai) rokonsági viszony lehetősége ellen semmi kifogásunk; hiszen e lehetőséget bátran megengedhetjük a világnak bármily más nyelveire nézve is. A nyelvtudománynak ilyen olcsó sejtésekből semmi haszna sincs; valamint pl. a történelemnek nem volna olyan szintén absolute megengedhető lehetőségéből, hogy teszem a magyarok valaha Ausztráliában laktak. Komolyan vehető nyelvrokonság csak az olyan, a melyet meg is lehet bizonyítani (vagy néha még meg sem kell bizonyítani, mert úgyszólván még közvetlenül tapasztalható, ha t. i. még egymással értekezhető dialectusokkal, vagy még nem régen egymástól elvált nyelvekkel van dolgunk).

Hogy a magyar és sinai nyelvek is egymáshoz oly közel állanak, hogy rokonságukat bizonyítani sem kellene, azt talán P. úr sem állítaná, bármily erősen van is róla meggyőződve. De vajjon bizonyít-e P. úr és hogyan? Szorosán véve semmit sem bizonyít, csak hiszi, tartja, fölveszi a sinai rokonságot, s úgy látszik nem is adott magának számot arról, hogy mi kell ilyen bizonyításhoz, s hogy kell benne eljárni. Hiszen ő egyenesen fejtegetni akarja a magyar nyelvet a sinai nyelv adataival; ő a magyar akár egész szóban, akár szónak részeiben keresi és találja a sinai gyökszókat, brevi manu ez utóbbiakhoz alkalmazván a szótaglalást (a mint fentebb láttuk a *hasáb*, *hasít* példán). Mind ez voltaképen nem nyelvrokonság bizonyítása, hanem már bizonyosnak vett rokonságnak alkalmazása, gyümölcseinek szedegetése. Mindazonáltal az ő dolgozatában (Etymol. Analyse stb.), mely magyar szók megfejtésével foglalkozik, benne rejlik valamennyire a kívánt bizonyítás is (a magyar-sinai rokonságot illetőleg), noha azt tüzetesen és tudatosan nem adja elé; legalább kiolvashatjuk belőle, hogy mily alapokon nyugszik az ő bite a magyar nyelvnek eredetileg sinai voltáról; sőt bizonyos sajátosságok eljárásokat is fődözünk föl benne, melyekkel a rokonsághoz kívántató szövegeket megállapíthatóknak véli. Vizsgáljuk tehát először az ő dolgozatát mint »specimen demonstrationis«-t.

II.

Látni való, hogy P. úrnak a magyar-sinai rokonságba való hitének első alapjait egyes a két nyelvben jóformán azonos alakú és jelentéssel szereplő szók vetették meg. Nincs tagadás benne, az ilyenek mindig első nyomok szoktak lenni, melyek után nyelvész a többi talán rejtettebb egyezések, s így netalán rokonság fűrkészésére elindul. Ilyen nyomokul találta P. pl. a következőket:

m. *nő* (*neje*) femina = sin. *nō* (így írja P., ellenben Schott *niü*, Lobscheid szótára *nü*) || m. *éj* = s. *jē* nox || m. *hó* nix, luna = s. *hó* (Lobsch. *hò*, *hán*) »fehér, tényc« || m. *köt* = sin. *kie*, Kant. *kiet* (Lobsch. *kíeh*, *k.k'it*) || m. *én* = s. *jen* (én, mi) || m. *ki* (quis) = s. *ki* || m. *ho* (kérdő névmástó: *hol*, *hogy*-ban) = s. *ho* (quis).

Efféle, lényegesen teljes szövegyezést találhatott P. úr többet is, de azt bátran mondhatjuk, hogy nem valami sokat; tekintve hogy a magy. *h*-kezdetű szók közt, melyekre P. föl-

hozott minden fölhozhatót, ilyen csak kettő van, fölvehetjük a fölkelhető egyezések számául talán a 30-at, vagy nem bánom 40-t, 50-t.

De ezek csak nyomok, nem bizonyítékok. Csak kritikátlan könnyenhívóság veheti bizonyítékoknak. Józan megfontolás még nem láthatja bennök a rokonságbizonyítása kellekeit, t. i. annyi és olyan egyezést, melyet másképen nem, csak eredeti azonosságából, nyelvegységéből lehet megmagyarázni, vagyis mely nem lehet esetleges találkozás vagy hasonlónak fejlődés, vagy kölcsönvétel eredménye. Vegyünk csak jobban szemügyre egyes esetet. Mi jelentősége van az *én* = *jen* egyezésnek, holott a m. *én*-hez tartozik a *mi* is, épen úgy mint *te*-hez a *ti*, világosan mutatván, hogy amaz elvesztette a kezdő *m*-et, a mit a sinai *jen*-re, mely egyszersmind »nos«-t jelent, nem lehet rábizonyítani. Még az jelentene valamit, ha az 1. személynév mellett a 2-dik is hasonló volna. Ott van a sinai *ki* relativum. Olyan-e ez mint a magy. *ki*, mely kérdőből lett vagy kérdővel egyező? Ugylátszik nem, mert a kérdő »quis« a sinaiban *šui*, *šü*. S milyen alakúak az egyezőnek talált szók? Egytagúak, s többnyire csak egy jellemző consonanssal, ritkán kettővel valók. Mily könnyen támadhatnak pedig ilyen kevés jellemző hanganyaghoz kötött szóegyezések csupa véletlen találkozásképen! Ennyi és ilyen, sőt sokkal különb egyezéseket a magyarral találunk, ha tetszik, akarmily más nyelvekben is, melyeknek netalán rokonságára egész habitusoknál és területük fekvésénél fogva még gondolni sem lehet. Szolgálok példákkal. Csak azon rövid szójegyzékekben, melyeket újabban Schweinfurth G. néhány afrikai néger nyelvről közölt (a legfelső Nilus, vagyis Bachr-el-Abiad és Bachr-el-Ghazal vidékéből)* akadnak ilyen magyar hasonlatok: a *golo*-nyelvben: *aka* alt (v. ö. m. *agy*) — *ankuá* lippe (m. *ajak*, *ajk*, tő *ajka*) | *lengená* jüngling (m. *legény*) | *nenne gehen* (m. *men-ni*) | *olló* schlafen (*alud-ni*, *al-tat*, *ol-t*) | *pallukúoh* dorf (m. *falu*) | a *dyur*-nyelvben: *uanga* grossmutter (v. ö. *anya*) | *uara* hemd (v. ö. *varra-ni*) | *menn* hoden

* Linguistische Ergebnisse einer Reise nach Centralafrika. Berlin, 1873.

(*mony*) | *humm* nase (v. ö. *hom-lok*) | *okaú* spucken (*okád-ni*) | *ürö* vater (*úr*) || a *kr ed'*-nyelvben: *hibušu* bart, schnurbart (*bajusz*) | *ngesse* scheermesser (*kés*) | *agga* bach (v. ö. *ág*) | *ingazin* klug (v. ö. *igaz*) || a *sandeh*-nyelvben: *kurro* alt (vö. *koros*, *kor*) | *gunde* angst (*gond*) | *nenge* muliebria (*nő*, *neje*) | *abborró* menschen, leute (*ember*) | *urru* sonne (*verő-fény*) | *bad'a* freund (v. ö. *bátya*) || a *dinka*-nyelv: *nja* mädchen (v. ö. *nő*). — S a mi a névmásokat, ezeket az apró hangtestű szótöket illeti, szintén nem vagyunk hibában a sin. *jen* = m. *én*-féle hasonlatoknak: a *dinka* nyelvben *žen*, *an* (»én«) | *bari* nyelv: *nan* én (meg: *do*, *ta* = *te*, *ti*) | *volof* nyelv *man* én | *bullom* nyelv: *jañ* én | *ewe* nyelv: *nje* én | *odsi* és *akra* nyelv: *mē* én | *vei* nyelv: *n, m* én (plur. *mu mi*) | *susu*-nyelv: *n, m* én (plur. *muku mi*) | *hausa* nyelv: *na*, *nī* én (*mū mi*) | *kafir* nyelv: *mīna* én, *tīna* mi (suff. *mi*, *ti*).

Ilyen szóegyezések, a milyenek a fent idézett magyar-sinai találkozások is, ismétlem, igen is lehetnek nyomok a nyelvrokonság keresésében, de soha sem bizonyítékaik; mert különben könnyű szerrel a világ valamennyi nyelvének rokonságát lehetne constatálni; de akkor a nyelvtudomány sem lenne egyéb üres hanghasonlat-kapkodásnál, s célja legfelebb curiosításokon való mulatozás. De számba jön ezeknél még azon momentum is, a mire már fentebb rámutattam, hogy t. i. az egyezés csak a mostani szóalak és jelentésen alapuló látszat is lehet, melyet a szónak előbbi phasisainak ismerete csakhamar semmivé tesz. Így pl. a zürjén *zon* »filius« csak addig hasonló az orosz *syn* (сынъ), ném. *son*-hoz, míg nem tudjuk, hogy annak teljes tője *zokmī*, mely megelőző *zolmī*-ra utal (épen úgy mint zürj. *sin* illetőleg *sinne* e h. *silme* = finn *silmä*). Hasonlóképen valamely egyező jelentés két különböző etymonból (alapértelemből) eredhet s e tekintetben van egy nagy szerepe a történetességnek is, mely néha a legváratlanabb fogalom-társulásokat hozta elé. Végre meg sem kell mondanom, hogy a kölcsönvételnek bizonyuló egyezékek semmit sem számítanak a nyelvrokonság bizonyításában.

De nem is teszem föl, hogy P. úr a fentjelzett magyar-sinai egyezéseket másnak nézte mint útmutató nyomoknak,

Nézhetne bár elég jelentőségeknek, úgy hogy az általuk jelelt úton tovább menni iparkodott. Lássuk már most hogyan igazodik el ezen továbbhaladtában.

III.

Tudvalevőleg a sinai nyelv nem alkotott magának hosszabb szokat is, melyek rövidebb szókból, ezeknek jelentését módosító (megszorító, határozó), de magokra nem szereplő hangsoportok hozzájárulása (úgyv. képzők) által keletkeznek. A grammatikai viszonyítás föltüntetésére sem él ilyen hangsoportokkal (úgyv. ragokkal) — s így általában nem bír grammatikai alakokkal. Ilyenek közösségére tehát nem is vonatkozhatik a magyar-sinai rokonság nyomozása, hanem csakis az egyszerű, bizonyos ige- vagy névszófogalmat kifejező alapszókra, az úgyv. gyökszókra. Mert hiszen a sinai nyelvnek csakis ilyen szavai vannak. P. úr tehát a magyar-sinai rokonságot tovább nyomozván, csakis gyökszók egyezésében kereshette azt. De itt is csakhamar fönn kellett akadnia, t. i. a két nyelvnek különböző hangalakján. Észre kellett vennie, hogy a magyarban a világosan meg nem fejthető, tehát alapszók-nak mutatkozó hangsoportok nagyobbrészt (ha bár egytaguaknak vesszük is) két jellemző consonanssal bírnak (t. i. cons. + voc. + cons.-ból állanak) s egyrésznének nincs ugyan kezdőconsonansa, de van vocalis után végeconsonansa (azaz: voc. + cons.-ból állanak), még pedig úgy, hogy akármely consonans fordulhat elé az alapszói hangsoport végén. Ennek ellenében a sinai alapszónak alakja, a mennyiben nem csupa vocalisból áll, vagy csak kezdő consonanst mutat (cons. + voc.), vagy, ha végzőt is mutat, ez nem lehet akármely különben a nyelvben előforduló consonans, t. i. a közép- és északi sinai dialectus (kwanhwa, mandarin-nyelv) szerint csak *-ng* (*ŋ*), *n*, és *h*, mely hehezet helyett a többi (déli) dialectusok rendszeren *k*, *t*, *p* consonansokat mutatnak. (P. állítása szerint még *r*, *s* is, t. i. *r* a koreai, *s* a japáni-sinai nyelvben). E szerint a gyökszók végén előforduló consonansok száma a sinai-ban, kivált ha csak egy bizonyos dialectust tekintünk, jócskán

meg van szorítva s így egyszersmind a magyar alapszók sinaiakkal való hasonlíthatósága.

E nehézségen, mely hasonlítása folytatását akadályozta, P. úr kétféle úton iparkodott magát túl segíteni.

Először a sinai alapszók (vagy akár szók) alakulásáról alkotja magának saját elméletét, mely szerint az eredeti igazi gyökszó tkp. végeconsonans nélkül csak vocalison végződött (hosszún és röviden), az esetleg mutatkozó végeconsonansok (*ŋ*, *n*, *p*, *t*, *k*, *r*) pedig már formativumok (bizonyos töképző exponensok); így lett volna eredeti hosszú *há* gyökből *háj*, *háv*, *hán*, *háng*, a rövid *hã*-ból pedig *han*, *hang*, *hap*, *hak*, *hat*, *har*, *has*; még pedig szerinte minden, a mandarin-nyelvben rövid vocalisú gyökszó sorban fölveheti az utóbbi öt consonanst (*p*, *k*, *t*, *r*, *s*), úgy hogy egyazon szó többféle identicus változatban jelenik meg; e mellett még azt tartja, hogy a *t*-s alak a kantoni dialectust, a *k* és *p*-s alak a hokkjenit (fukienit), az *r*-es a koreait, az *s*-es a japáni-sinait illeti, pl. (*hegedű* czikkben) *hje* »melodisch« in Hokkjen *hek* | (*heg* cz.) *hjüh* in H. *hek* »schneiden« | (*hegy* cz.) *hje* in Hokkien *hek*, *heg*, »hoch, steil« | (*kökkén* cz.) *hjüe*, in H. *hek* »staunen, stutzen« | (*hát* cz.) *hje* in Kanton *kat* »oberfläche, haupt« | (*hüvány* cz.) *hje*, *kje* in Kanton *küt* »schwach, feig« | (*horpad* cz.) *po*, kant. *pat* »fallen« | (*harap* cz.) *hwa* im Koreanischen *har* »beissen« | (*harca* cz.) *hja* in Kor. *har* »vergewaltigen« | (*hörög* cz.) *hje*, Kor. *her* »atmen« | (*hord* cz.) *hó* »last auf der schulter tragen«; *hord* setzt eine kurze wurzel *ho* voraus, die im Koreanischen *hor* lauten würde (sic!) | (*horgol* cz.) *ho*, kor. *hor* »auf dem felle sticken« | (*höresük* cz.) *hjüe* in Korea *hjör* »loch in der erde« | *sjje*, *nje* wird in Hokkjen zu *sjep*, *njep* (magy. *szép*, *nép*) | (*hossz* cz.) *ho* mit dem japanischen exponenten *s* *hos* »masslänge von 10 töv.«

Ezzel az inventióval P. úr azt nyeri (s ő két kézzel fogja e kedvezményt, melyet maga magának tesz), hogy nem kell neki a magyar alapszók végeconsonansait is a jelentésileg úgy a hogy megfelelő alapszókban megtalálni és fölmutatni; kivéve a hol azok történetesen *k*, *t*, *p*, *r*, *s*, a mikor is a magyar alapszót hol ezzel, hol azzal a sinai dialectusbelivel még föltűnőben egyezőnek találhatja.

Akár igaz, akár nem igaz P. úr sinai gyök- és alapszó-elmélete, azt nem akarom, sem merem kutatni, már azért sem mert a sinai nyelvvel tüzetesen nem foglalkoztam. Csak azt jegyzem meg, hogy ő semmivel sem bizonyítja, hanem hiszi és tanítja. De fogadjuk bár el az ő elméletét, s adjunk teljes hitelt az ő állításainak a sinai dialectusok különbözőségről (noha ehhez is még szó fér). Ámde, micsoda furcsa rokonság ez, mely szerint a magyar alapszók hol ebben, hol abban a sinai dialectusban találhatók meg, föltüntetvén magukon oly alakú különbözőzeteket, melyek egymás mellett nyilván csak a sinai nyelv körén belül fejlődtek? Ez, ha csak valamely csoda nem interveniált, és k úgy volna képzelhető, hogy a magyar nyelv azokat a már különbözőleg fejlődött sinai nyelvből k ö l e s ő n kapta, pl. a *hát*, a *hitvány*-beli *hit* szókat a kantoni dialectusból; a *heg*, a *hagedü*-beli *heg*; a *hegy*, a *hökken*-beli *hök* szókat a hokkjeni dialectusból; a *harap*, *harcs*-beli *har*, a *hörög*-beli *hör*, a *hord*- és *horgol*-beli *hor*, a *hörcsök*-beli *hör* szókat a koreai dialectusból, a *hosszu*-beli *hosz* t végre a japániból!

Egyébiránt itt még sem hallgathatom el, hogy P. úr állításai és adatai a sinai nyelvről még sem annyira megbízhatók, a mint azt eleinte kész voltam hinni. Igaz ugyan, hogy a kantoni dialectusban sokszor szóvégen *t* van, a hol a mandarin nyelven a szó csupa vocalison vagy pedig *h-n* végződik, de nem mindenik esetben, a hol az P. úrnak kellene, a magyar-sinai rokonság fölmutatására. Így pl. ő azt mondja, hogy *hát* = sinai (mand. nyelv) *hje*, in Kanton *hat* »oberfläche, haupt,« pedig ez Lobscheid angol-sinai szótárában (s. v. »head«), egyező frott szókép mellett, *geh*, kant. *ép*; *horpad* alatt fölhozza: *po* = kantoni *pat* (mely a *horpad* utórészével egyeznék), ez meg így van Lobscheidnél: *tich p'oh* »to fall down« = kant. *tít p'ok*; *hord* alatt maga így hozza föl a koreai *hor-t*: »wurzel *ho*, die im koreanischen *hor* lauten w ü r d e.« Látni való, hogy P. úr maga magát és minket csal meg, bizonyos observatiók hamaros túlterjesztése által; hogy nem csak hitelesen eléltalált, hanem maga képzelete s különösen a magyar rokonság kívánalma szerint idomított adatokkal is dolgozik. Meglátszik ez pl. a *hat* »fej« szón, mely csak a m. *hát* kedvéért kapta az *a-jüt*; így a koreai alakok is mind nagyon »magya-

ros» vocalissal jelennek meg. — S általában, honnan vette ezt a »koreai« sinai dialectust? meg a japáni-sinait (japanisch-chinesisch)? Sinologusok ily néven nevezhető »sinai« dialectusokról nem tesznek említést, s csak azt tudjuk, hogy Koreában és Japánban a sinai nyelvet ismerik mint idegen, de kifejelett óriási irodalmánál fogva nagy fontosságú cultur-nyelvet a tudósok, literatusok, míg a nép, mind két helyen, a sinaitól merőben különböző, nem egytagos szavú, hanem ragozó nyelven beszél, melyet a sinaiból kapott, akármily számos kölcsönvételek még nem tesznek a kantoni, fukiemi mellé állítható »sinai« dialectussá. Avagy egyszerre több, egymástól különböző nyelvekkel tudná P. úr a magyart rokonítani? Akkor a nyelvészetben valóságos ezermester volna.

Azonban ne bolygassuk tovább az ő sinológiáját. Legyenek meg neki koreai és japáni-sinai dialectusai is. Minket ennél jobban érdekel az, hogy miképen intézi a magyar alapszók hasonlítását vagy egyeztetését sinaiakkal, melyeknek alakulását maga módja szerint fölfogja.

P. úr ugyanis a fent jelzett nehézségen, melyet neki a magyar alapszók végconsonansai nyujtanak, még egy másik módon tud segíteni. Földarabolja ugyanis brevi manu a magyar alapszót, s azt declarálja, hogy csak az előrésében (vocalis, vagy: cons. + voc.) van, a sinaira fogott elmélete szerint, az igazi gyök, utórészében pedig (a végconsonansban) valamely külön (természetesen szintén a sinaiban található) alapszónak »kopványa« (detritusa), mely vagy többé kevésbé halavány értékű segédelemmé (formativummá) vált, vagy az előgyökkel hasonló értelmű (synonym); pl. a *hazug*-beli *haz*-nak előrésze *ha* = *kjü*, *hjä* (der wurzel von *ha-mis*, illetoleg *hamis*, t. i. *ha* zum stamme *han*, *ham* gesteigert), a *z* pedig = *sa*, *so*, *suh* »falsch u. lügen,« mit dem stammexponenten *k*, *g* des dialects von Hokkjen (-*zug*) | *hiz* (*hizik*) = *ki* fett, *z* = *szc* hilfswort | *hig* = *hi-ké* syonyme lange wurzeln, sind im magy. in eine silbe zusammengezogen | *hódít*-beli *hód* = *hwo*, *kwo* unterjochen + *ti* erniedrigen | *véd* - : *véi* verteidigen + *d* apocopirt vom activen *te*, *ti* hilfswerbum, und zu *d* erweicht | *hal* (piscis) = *han*, *kan* »fisch«; es sind stämme mit *na* fürwort-

suffix gebildet (tehát tkp. csak *ha = ha, ka* *) | *háj = hó* »decken, bedecken« + *je* »seiend.«

Meg kell vallani, hogy P. úrnak hasonlító módszere csakugyan hatalmas rokonító eszköz. Ezt derekasan alkalmazva, könnyű szerrel kihozza a magyar és sinai nyelvek szorosnál szorosabb rokonságát, de kihozná bármilyen nyelvek rokonságát is. Ha alapszók egyezésének bizonyítására voltaképpen nem kívántatik több mint egy consonans azonossága (illetőleg lényeges azonossága — még a hangváltozásnak is illő tért engedve), akkor, tekintve hogy a vocalisok nagyobb változékonyságuk miatt úgy sem jöhetnek nagyon számba, igen könnyű játék, de igen is csupa játék a nyelvhasznítás, rokonítás. Ámde a nyelvészetben a nyelvrokonítás nem maga cél, hanem alap, melyre azután sokat rá akarunk építeni, — hogy pedig az épület idő előtt össze ne dőljön, mindenestre erősebb alap kell, mint a minőt P. úr előslegesnek tart.

Ha arról van szó, hogy valamely nyelvnek, teszem a magyarnak alapszavait, egy másik még csak rokonítandó nyelvvel összevessük, annak meghatározása, hogy miben állanak voltaképpen amannak alapszavai, nem függhet attól, hogy milyen alaknak az utóbbinak alapszavai, még kevésbé valamely subjectív értékű elmélettől, mely ezeket bizonyos rövidebb hangcsoportokra reducálja; az csupán csak attól függ, hogy mennyire nyújt maga az illető nyelv (teszem a magyar) módot az alapszóhoz (mit az utolsó etymon kifejezőjéhez) nem tartozó szórészek fölismerésére és elválasztására. A rokonító hasonlításnak az egész, etymon-kifejezőnek vagyis alapszónak bizonyuló hangcsoportot kell a rokonítandó nyelvben megtalálnia, illetőleg annak mását (a különbözőzésnek bizonyos megengedhető határáig). Ha megtalálja így az egyik nyelv alapszavait a másikban, jó; ha nem találja, nem is kell tovább erőszakolni a rokonítást, hanem szépen abban hagyni. Így pl. a *szer* alapszó (*szerelem, szeret*-ben) az »amare« fogalom kifejezője, s ezt s nem kevesebbet (pl. csak *szo-*) kell egy másik

*) S vajjon igaz-e, hogy *han, kan* »piscis«? Lobscheid szerint »fish« *ü, yó*, ellenben »dried fish« *ü kon, M. gö kán* (v. ö »to dry« *šái kon, v. šái kán*.)

nyelvben megtalálunk, vagy elfogadhatólag különböző mását (pl. *szel, v. šer, v. her*); a *fél*-nek nem felelhet meg, csak *fé* (vagy *pé*), mert az *l* csak oly lényeges egyik fogalom-kifejező hang, mint az *f*, stb. Igaz, hogy az így szigorú módszerrel keresett rokonság megállapítása után gyakran fölhasználhatók az egyik nyelv adatai a másik nyelv alapszavainak még behatottabb szorosabb meghatározására, mert hiszen ily adatok akkor annak a másik nyelvnek saját adataival egyenlően érvényesek; de az erre való jogcímzet épen meg kell előbb szerezni a rokonság egész megbizonyítása által; jogcím nélkül való beavatkozás — erőszak, a nyelvészetben is.

Itt még meg kell jegyezni, hogy a gyökszók (vagy ha jobban tetszik: szógyökök) meghatározását és kifejtését illetőleg általában már sokat erőszakoskodtak mindenféle nyelvészetekben, — nem csak a magyar-sinai nyelvhasznításban. Némelyek nem is fejtették, hanem metszették, kisebb nagyobb hangcsoportot vevén föl normális mértékül. Oka az ily erőszaknak vagy önkényes böleselkedés, vagy hamaros generalisatio, vagy bizonyos nyelvészetbeli elméletnek vaktában való átvitele egy másikba. Teljességgel nem látni be, miért kellene a gyökszónak, a mint sokan állítják, okvetetlenül csak egytagúnak lenni, vagy bizonyos megszorított hangalakúnak lenni (pl. *voc, cons. + voc*, vagy csak: *cons. + voc. + cons.*) A gyöknek fogalma, nézetünk szerint, mindenütt csak relativ lehet; az az egyes nyelvek alkatától függ s jelesen attól, hogy mennyire mehet az illető nyelvészet a szók biztos fölfejtésében. Csak annak van értelme, hogy a szónak azon részét, melyről már semmi értelemmódosító hangelemet el nem lehet választani, mint az alapértelem viselőjét, a módosító rész vagy részek ellenében, külön néven nevezzük, legyen az bár egy, bár két, bár még több tagú is; megesik az is, hogy a mit a nyelvész ma még gyöknek tartani kénytelen, holnap már a szófejtésnek egy sikerült továbblépésével, származék szónak lesz tekintendő. Ha mindjárt szófejtés nélkül, valamely szótagot (pl. az elsőt) gyöknek declarálunk, csak azt tettük, hogy valamely szótagnak külön nevet adtunk, a milyen akár az »ultima, penultima, antepenultima,« vagyis syllabizáló műveletet hajtottunk végre. Az is az illető nyelv természetétől függ, hogy kell-e az abstra-

hált gyököt a még szereplő vagy szerepeltnek tekintendő szótól különböztetni meg (mint pl. a sémi nyelvekben); a nyelveknek túlnyomó nagyobb részére nézve ily megkülönböztetés teljesen fölösleges.

IV.

Most már vegyük szemügyre P. úr azon fejtegetéseit, melyek hosszabb, képzett vagy képzettnek látszó magyar szókra vonatkoznak. Ezek sem járnak nála jobban, mint az alapszók. Nagy bátorsággal bontogatja, s magyarázza sinai módra, t. i. a részeket külön-külön, nagyobbára synonym szók-nak declarálván, tehát az egészeket szóösszetéteknek. Miért? mert a sinai nyelv ily módon, noha nem egységes alakú szókban, rendesen két alapszóval fejez ki egy fogalmat. A fentebbiek után P. úrnak azon eljárását röviden azzal utasíthatnám el, hogy nincs arra jogezíme, hogy megint erőszakot mivel. De jobb lesz, ha itt is némely inconvenientiára figyelmeztetek, melyre P. úr nem vetett ügyet.

Hogy a sinai nyelv oly nagyon él a szóösszetétellel, még pedig synonym szók összefogásával (vagyis szorosán véve pleonasticus fogalomjeleléssel), annak jó oka van: a nyelv kerüli ez úton azon bajt és alkalmatlanságot, mely a biztos értelem-megkülönböztetésre nézve szavainak igen nagy homonymiségéből (azonhanguságából) keletkezik, melyen a többféle sajtáságos accentusok sem segítenek eleget. Jobban is él ezen igen hasznos és szükséges szószaporítással a beszéd nyelve, mintsem az irodalmi nyelv, mely a különbözőleg írt szóképekben is találja az értelemkülönböztetés biztosítását; s a sinologusok állítják, hogy még kisebb mértékben élt vele a régi irodalom, mintsem az újabb, a mi arra látszik mutatni, hogy a régi kori ejtés szerint még homonymiség is kevesebb volt. Amde a magyar nyelv soha sem volt ilyen bajban, minthogy elejétől fogva alapszavainak alkotására több különböző hangzókat használt (pl. mindenféle consonansokat is mint alapszóvégzőket) s ha csakugyan érezhetett, egyes szók hasonlóvá fejlődése következtében, valami kis mértékben ilyen bajt, azt látjuk, hogy más módok álltak rendeltetésére annak eltüntetésére,

mint a synonym gyökszóösszetétel: t. i. a grammatikai alakok használata, s ezek közt különösen a szóképzők. Csakugyan mainap is homonymiséget a magyar nyelv alapszavaiban csak igen keveset vehetünk észre, s ez azonnal eltűnik a grammatikai alakok alkalmazásával (pl. *hoz* mint ige *hozok*, *hozunk*, *hoztam*, *hozni* stb., mint névutó: *ház-hoz*, *atyá-hoz*, de *höz*, *hez* is: *kerthez* stb.); némelyik homonymitas csak újabban vált azzá: *él* *vivere* és *él* *acies* (e h. *él*), *fél* *timet*, *fél* *dimidium* (*fél* h.). A szóképzés pedig, igaz hogy ősalapja szerint az összetételből indul ki, de ez egészen más természetű mint a sinai synonym fogalomjelelés. Ezzel végre össze nem lehet zavarni azon pleonasmust, melyet most a magyar nyelv úgyn. iker-szavaiban enged meg magának; ez különbözik a sinaitól alakilag, a mennyiben grammatikailag formált és viszonyított szókkal történik (*hányvet*: *hányi-veti*, *hánytam-vetettem* stb.), vagy pedig dissimilált reduplicatióban áll (*dirib-darab*), s másodsor czéljára nézve, mely vagy nyomatékosság vagy bizonyos játshi rythmicus hatás. Egységes szóvá összeforrt összetétel, még pedig névszó, van ugyan egy néhány a magyarban, de ezek sem állanak tautologicus szókból (pl. *ünnep*, *ifjú*, *jámbar*, s a rokon nyelvek szerint: *nép*, *kenyvel*, *homlok*).

P. úr magyar szókat, még pedig névszókat és igeszókat is, magyaráz sinai módra való összetétel, még pedig többnyire tautologicus összetétel fölvetelével, a nélkül hogy ilyenek a magyarban külföldben is szokott voltát kimutatta volna. S ha még a szerinte összetételbe került szók a magyarban is kimutathatók volnának! vagy ha az összetétel, a mint ő sinai szókból összehozta, valóban meg is volna, a sinai nyelvben is (föltéve hogy az amúgy is rokon a magyarral) s nem csak P. úr leleményes képzeletében! Hogy nem találta meg a kész megalakult összetételeket, hanem maga rakta össze, megvallja a *hideg* cikkben, hol a megfelelő *hi-tje* synonym szópárról különösen megjegyzi, hogy »kommt in dieser Zusammensetzung auch im chinesischem vor, was von einer viel grösseren tragweite ist, als wenn sich die einzelnen elemente gesondert vorfinden.« Meghíszem, hogy több ilyen »tragweit« szókat óhajtana; csak az megint kár, hogy Lobscheid sinai szótára legalább nem tud semmit a *hi-tje*-ről. Egyébiránt meg kell val-

lani, hogy P. úr szófejtései valóban gazdagítják a szegény magyar nyelvinket — sinai szóval: van *ló* »sötét« szavunk (*holló*-ban), *lő* »geschwür« (*himlő*-ben), *vány* »mager, schwächlich« (*hitvány*), *ály* »wolkenhimmel, schatten« (*homály*), *kan* »schnarchen« (*horkan*), *haj* »tenger« és *sza* »szárny, madár« (*hajsza* sturmvogel), *nyo* »grausam schneiden« (*hornyol*-ban), *pad* »fallen, sinken« (*horpad* és *apad*), *hür* »loch in der erde« és *csök* »aus dem loche kriechen« (*hörcsök*), *kin* »gold« (*kincs* = *kin-tse* »gold-sohn«), *hin* »morast« (*hindr*), *tó* »hängende barke« (*hintó*), *hó* »tödten« és *hé* »ausrotten« (*hóhér*), *mat* »wasser« (*harmat*), *san* »stimme« (*harsan*), *zug* »falsch, lügen« (*hazug*), *dan* »morgenröte« (*hajdan*), *lam* v. *lun* »beratung« (*hajlam*), *nal* »sonne« (*hajnal*), *zseg* »sammeln« (= *ših*) (*hemzseg*), *hen* »hals abschneiden« (*hentes*), *bor* v. *por* (= s. *paó*) »steinschleuder, kanone« (*háború*-ban). Némelyeket fájdalom nagyon megviselték az idő viszontagságai: csak *s* »fleisch« (*hús*-ban), *-lgy* (*-lje*) »fleckenlose jungfrau« (*hölgy*-ben), *s* »krieger« (*hős*-ben), *d* »holztreppe« (*hid*-ban), *d* »bock« (*hód* = *hó-ti* flussbock), *t* »erde« (*hant*-ban), *z, za* »land, ort« (*haza*), *ly* »dorf aus 5 häusern« (*hely*), *g* »werkzeug« (*horog*). Ilyen új-, (bocsánat!) akarom mondani ősmagyar szavunk természetesen még mennyivel több volna, ha P. úr a többi magyar szóinket is fejtegette volna. S ennyi ősmagyar szó lett volna arra kérhető, hogy fölismeretlenül lappangjon, egyszer sem mutathassa magát külön is ép egészséges mivoltában? Csak a sinai nyelvben lett volna jobb szerencsékük? Vigasztalódjanak szegények bár azzal, hogy nagy későn valahára támadt, a ki őket fölfödözze!

V.

Hátra van még, hogy lássuk, miképen jár el P. úr a magyar képzők és ragok megfejtésében. Nagy jót itt sem várhatunk tőle. — ki, a mint néhány eseten már láthattuk, képes az ő kedvelt sinai összetétel kedvéért, a magyar szóképzés legvilágosabb és kézzelfoghatóbb tényeit meg nem látni, pl. a képzést ezekben: *hajlam*, *himlő*, *horkan* és *harsan* (v. ö. *horkol*, *harsog*), *hemzseg*, *zeng*, *dong* (szerinte *ze-ng*, *do-ng*), — a

ki jelesen azt hiszi, hogy a m. *hit* = s. *hje* »unerschütterlicher glaube,« melyet a kantoniak *hit*-nek ejtenek (azaz, hogy *hit* csak identicus változata a *hi*, *hiv* alapszónak, úgy mint a kantoni *hit* = mand. sinai *hje*; ezt is csak el kell neki hinnem, mert sinai szótáramban nyomát sem találok).

P. úr négy, lehetőleg rövid hangtestű, sinai segéd igét talált, melyek állítólag igeképzés-féle (azaz igefogalom-határozó, módosító) tisztet végeznének, s melyekben ennél fogva egyenesen hasonló hangú magyar igeképzők őseit fődözi föl. Mondom »állítólag« — mert P. úr nem mutatja be, sinai példákon, a nekik tulajdonított functiót, s némelyike ezen segédzők közül előfordul Schott sinai grammatikájában is, de ennek tanítása szerint egészen más mint igeképzés-féle szereppel. Az említett segédigék, melyek a sinaiiban mind megelőzik az igét (den verben praefigirt werden) a következők:

a) *i* »nützen, benützen« — képez a magyarban »objektiv igéket, pl. *tanít*, ellenében a subjectiv »*tanul*«-nak; de mindig csak a *ta* segédigével összefogva fordul elé (-*t-t*), miáltal kettős transitív erőt nyer. — P. aligha álmodja, hogy *tanít* még nem régen *tanojt* volt. Egyébiránt a sinai *i*-re nézve, L. Schott 95. l.

b) *ta*, melynek meg sem mondja az eredeti jelentését, (úgy találtam, hogy »ütni,« to beat), szerinte képez »indifferens« gyökökből subjectiv igéket, ilyenekből meg activ igéket, ezekből meg causativ és passiv igéket, csak olyan gradatióban mint a magyarban *tanít*, *taníttat*-, *taníttatik*. Itt már erősen érzik a ráfogás büze; s csakugyan hiába keresek pl. causativ értékű *ta* segédigét Lobscheidban; van a passivum segédigéi között nem ugyan *ta*, de *tak* (mand. *teh*).

c) *li* »bote, beamte« és »(als solcher) handeln« = magy. *l*, pl. *szel*, *énekel*, *gondol*, *tanul*.

d) *ši* »dienen; beamte,« *sze* »diener« = magy. *s*, *sz*, *z*, pl. *keres*, *szerez*; ugyanez szerinte egyszersmind főnév és melléknévképző, pl. *müves* és *müvész*, *juhász*, *merész*, *okos*, *vörös*.

Már fentebb láttuk, hogy még magyar alapszókön is fődöz föl képzőt t. i. *kap*, *lop*-beli igék *p*-je = s. *pa* »fassen, ergreifen.«

Mind ennél fontosabb azon fölfödözése, hogy a magyarban elüljáró szóképző is van. Ugyanis m. *ítél*-nek gyöke *té* »richter,« *i* a fentemlített sinai segédige; *talál*-nak gyöke *la* »finden,« elül *ta* segédigével (itt szeget üt a fejünkbe azzal, hogy *lel* »finden« előképző nélkül = *ta-lál*); *hasít*-ról l. fent; *pihen* (*he* »ruhen«, v. ö. *henyél*): causativ *pi* segédigével.

Látni való, mily hamar-sültek P. úr elméletei. Megtalál egykét esetet, nem bánom még tetszetesbet mint a fent idézettek, de a melynek ellenében áll száz meg száz, nem így fölfogható eset s meg sem kérdezi, vajjon az az egykettő nem magyarázható még másképen is. Nem hogy észre venné, hogy bizonyos tényleges adatok a nyelvben követelnek is más magyarázatot.

P. úr magyaráz magyar szóképzőket egyszerűen azzal, hogy sinai szókkal való hasonló vagy azonhangúságukat constátálja. Hogy mit jelentenek igazán a magyar képzők, azaz milyen funkciójuk van, azt nem igen keresi, s így fölmenti magát attól is, hogy a sinai szók helyrevalóságát megmutassa. Neki egy a *keres*-beli *s* a *vörös*, *míves*-belivel, a *szível*, *énekel*-beli *l* a *tanúl*-belivel; a *hajt*-beli *t* neki ugyanaz a mi a *halad*-beli *d*. Figyelme nem is terjed ki a képzés minden alak momentumára, mely egyaránt magyarázatot követel (pl. *míves* és *művész* neki egyazon szó; *tanúl*-nak az *l* előtt való hosszú *ú*-ja nála számba sem jön.) S itt is, valamint egész nyelvhasonlításában egészen megfélekedezik arról, hogy a rokon nyelvek egyezése nem csak megenged, hanem meg is kíván bizonyos hangalaki különbséget, s hogy e különbségek mértékének és részletes tételeinek meghatározása, melyben ugyanis az egyes nyelvek különfejlődésének jellemző eredménye foglaltatik, épen oly fontos, bár nehezebb dolga a hasonlító nyelvésznek, mit a hasonlóságok fűrkészése. (Tudva van, hogy rokon nyelvek közt épen a mi egymáshoz hasonló, sok esetben nem az, a mi azonos volt, tehát a rokonság egyik tényét teszi, s megfordítva, hogy a valóban azonos nagyrészt többé kevésbé különböző alak burkában rejtezik.)

Azt hiszem, eléggé igazoltam fentebb kimondott ítéletemet, hogy P. úrnak a magyar és sinai nyelvek rokonításával tett kísérlete — csakis sikertelen elhibázott kísérlet.

De hiszen meg kell engednünk a magyar-sinai rokonság abszolút lehetőségét, s így a mi P.-nak nem sikerült (vizsgálatának subjectív hibái miatt), talán sikerül az másnak, a ki jobban jár el a dologban. Miért ne kísértenők meg? Azt mondom, ne is kísértsük meg, mert úgy sem vezetne célra, t. i. olyan két nyelvnek rokonítása, a milyen a magyar, meg a sinai.

Ha ezek találnak rokonok lenni, azaz valamely ős időben azonosok voltak, ez idő csak a magukra élő alap- vagy gyökszók kora lehetett, tehát megelőzte még a magyar nyelv grammatikai alakulásának kezdetét is. Mily roppant hosszú időszak kellett ennek a fejlődésnek teljes végbemeneteléhez, arról tanuskodnak azon nyelvek, melyek a magyar nyelvével azonos alapvonású alak szerkezettel bírnak, s mégis az egyezés mértékére nézve nem egy fokon állanak.

Ezért, fölvéve, hogy volt is valaha a magyar és sinai nyelv közt összefüggés, most szükségképen oly roppant nagy a köz, mely a megmérhetetlen hosszú különfejlődés következtében a kettőt elválasztja (a mint ezt tapasztaljuk is), hogy azt semmi hasonlító nyelvtudomány egyszerre át nem ugorhatja. Sikerül-e azt valaha áthidalni — az ősmúlt felé fokozatosan visszaható nyomozással, az a jövőnek titka. Addig ne törődjünk sokat azzal, a mit még nem tudhatunk, s dolgozzunk inkább, biztosabb siker reményével, a közelebb fekvőn, — akár ezen, akár azon a részen, de mindenesetre módszerrel és türelemmel.